

КОНЦЕПТИ ІМЕНІ І ЗНАННЯ У ТЛУМАЧЕННІ ІНДИВІДА У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ М. СЕМЕНОВОЇ ПРО ВОВКОДАВА

Зоряна Годунок

ABSTRACT

W artykule autor analizuje poetykę imienia w serii powieści fantasy M. Semenowej o Wilczarze. Analiza dokonana w ramach hermeneutycznej interpretacji tekstu. Imię pojawia się jako identyfikacja z innym. Imię rodzinne wilczarza aktualizuje jego więzi z rodem, potwierdzając go jako inicjatora nowego rodu. Część pracy poświęcona jest temu, że wilczarz postaje jako bóg-człowiek, a również i charakterowi przestrzeni i czasowi powieści. Autor wprowadza niektóre kontaminacje tekstowe z powieściami J. K. Rowling o Harrim Potterze, zwłaszcza jeśli chodzi o dialogowej naturze jednostkowej egzystencji oraz o życiu jako podróży.

Tagi: imię, Bóg-Człowiek, identyfikacja, hermeneutyka osoby, ścieżki indywidualne.

У статті авторка аналізує поетику імені в серійному фентезійному романі М. Семенової про Вовкодава. Аналіз художньої концепції роману здійснено у ключі герменевтичної інтерпретації тексту. Ім'я постає як аспект ідентифікації з іншим. Родове ім'я, яким наділено Вовкодава, актуалізує його зв'язки із виние щеним родом, водночас засвідчує його як зачинателя роду нового. Акцентовано увагу на тому, що Вовкодав постає як боголюдина, а також на природі хроно-топу серійного фентезійного роману як шляху. Авторка вводить деякі текстові паралелі із серійним фентезійним романом Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера, головним чином, коли йдеться про діалогічну сутність екзистенції індивіда, а також про життя як шлях.

Ключові слова: ім'я, боголюдина, ідентифікація, шлях, герменевтика індивіда.

The author analyzes the poetics of the name of the serial fantasy novel about Wolfhound by M. Semenova. The hermeneutic of individual is a base of the text interpretation. The name (Wolfhound) appears as the identification of another. The concept of name is connected with the knowledge given through acceptance, love and faith. Wolfhound is interpreted as the initiator of a new kindred and appears as a God-man. The life is experienced in the text as a path to one as a god, one as a man. The interpretation of life as path is allowed because of generic specific of the serial fantasy novel. The author compares certain concepts from the text with the story by J. K. Rowling about Harry Potter, including points related to love construed as establishing communication with others.

Keywords: name, God-man, identification, path, hermeneutics of individual.

На сьогодні зарубіжні фентезійні романи в українському літературознавчому дискурсі знаходяться на маргінесах. Пов'язано це з актуалізацією досліджень власне української літературної продукції, у якій жанр фентезійного се-

рійного роману не є пріоритетним, в т.ч. й у зв'язку з потужною «розкрученістю» і кінематографічною втіленістю зарубіжних текстів (як-от книги / фільми про Гаррі Поттера, сага «Сутінки»; «Пісня льоду й полум'я», за якою знімають серіал «Гра престолів» тощо), що значно побільшує їх популярність і конкурентну спроможність у порівнянні з продуктом українським. Літературознавчий аналіз в Україні й закордоном таких текстів є прерогативою численних студентських студій. Натомість наукові праці учених літературознавців є нечисленими; вони акцентують жанрову специфіку фентезі, міфологічні аспекти відповідних текстів, морально-етичний тематико-проблемний пласт, здійснюють вихід на аудиторію (дитячу / підліткову, юнацьку) (напр., дослідження серійного фентезійного роману про Гаррі Поттера Дж. Кілінджера, О. Павлухіної, С. Кляйн; серійного фентезійного роману про Вовкодава Я. Королькової, А. Барашкової; саги «Сутінки» Р. Нейєс-Сміт, П. Альберто та ін.).

Герменевтичне прочитання фентезійних серійних романів в українському літературознавчому дискурсі є неактуалізованим. Натомість роман російської авторки М. Семенової представляє читачеві цілком герменевтичну художню концепцію. Відтак її прочитання ми й уважаємо метою своєї наукової розвідки.

Поетика імені у «Вовкодаві» засвідчує системність осмислення природи індивіда авторкою романів. Так, головний персонаж людського імені не має: «У самого Волкодава человеческого имени не было вообще...» [2, с. 36]. Те, яким називають його інші, — Вовкодав — він отримав на каторзі.

Варто звернути увагу, що це ім'я позначає його як останнього зі свого роду, власне, це ім'я роду (ідентифікація — співвіднесення себе із кимось — вищим — божеством, собакою, що рятує людей). Так засвідчується єдність персонажа зі своїм родом, якого, однак, уже немає. Тому цілком природним видається той факт, що єдність із родом, якого немає, тягне Вовкодава до помсти і — смерті: «Туда, на этот Остров [Жизни, священная Обитель Богов — М. С.], ушли дети Серого Пса. Один Волкодав пережил всех, чтобы вернуться и отомстить за истребленный род [...]. И вот месть довершилась. Что же осталось? Немногое. Спеть Песнь Смерти и шагнуть навстречу пращурам с погребального костра...» [2, с. 25]. Тож після смерті, яку Вовкодав мав заподіяти кунсу Вінітарію, він сам повинен був загинути. Зрештою, йдеться про осмислення індивіда в цілком герменевтичному ключі: діалогічна скерованість людини до іншого завжди означає життя; натомість єдиний, хто тримав Вовкодава на землі, мав померти, решта ж, ті, кого любив Вовкодав, кому належав (/при/належність роду), — померли, отже, і його шлях визначено заздалегідь.

Пісня Смерті, яку співає Вовкодав на шляху до кунса Вінітарія, — пісня — слово — вітання, що відчиняє двері в інший світ, де зараз рідні Вовкодава, — свідчить про цілком свідомий крок персонажа і про те, що цей крок виправданий самою екзистенцією людини, яка не може існувати сама для себе.

Звернімо увагу на текст Пісні:

Доколе *другим* улыбнется заря,
Незваная гостя, ликуешь ты зря!
Доколе к устам приникают уста,
Над Жизнью тебе не видать торжества! [2, с. 25]

(виділення наше — З. Г.)

Персоніфікація Смерті як Гості, себто когось прийшлого в наш дім, акцентує увагу на «чужості» її щодо людини, яка є життям, яка здатна те життя продовжувати; і продовження це в зв'язку з Іншим. Вуста в цьому контексті мож-

на тлумачити і через фізичний прояв любові — поцілунок, що зв'язує рідних, друзів, коханих, і через слово, що теж пов'язує: «Венны считали бесчестьем убивать тех, с кем довелось разговаривать. По их вере, *слово накладывало узы* не менее прочные и святыые, чем совместно съеденный хлеб» [4, с. 13] (виділення наше — З. Г.).

Рятуючи Тілорна та Ніліт, Вовкодав бере на себе зобов'язання щодо Іня шого, а це означає продовження життя. Немічний чоловік і дівчина забирають його зі шляху, ним наміченого, свідомо обраного, поза його волею, бо вибір іти у смерть був прожитий Вовкодавом до кінця. Відтак те, що сюжет кожної з книг містить битви, які, за відчуттями Вовкодава, мають стати його останніми, постійно актуалізує думку, що Вовкодав проходить інший шлях: він мав померти зі своїм родом і зрештою він прийшов до цієї смерті і заспівав їй свою вітальну пісню, але так чи так — уникнув її. Те, що він не знаходить свій дім серед друзів, теж симптоматично [2; 3; 4]. Він перейшов межу людського життя й лишився живим, щоб урятувати Іншого, навіть жертвуючи собою. Така дія стала початком шляху людини як бога.

Ім'я і знання, ім'я і зв'язок — це аспекти взаємозумовлені: ім'ям можуть наректи тільки ті, хто знає, і так засвідчиться єдність тих, хто називає, й тих, кого називають. Люди, які нарікають іменем Вовкодава, належать до різних родів, племен, народів; він сам знає безліч мов, слухає кожного, щоб принести звістку про нього рідним /забезпечує зв'язок: «Там... люди были. Разные. Где родня, сказывали друг другу. Вот... навестить хочу, про кого знаю...» [2, с. 412]/. Так він учиняє з Вовком, перетворюючи його на свого брата; так він чинить із кунсом Вінітаром, перетворюючи його на друга — брата; так він ідентифікує себе як брата Евріха тощо. Воднораз у Вовкодаві постійно тече *пам'ять свого роду*, яка щоразу актуалізується його іменем; потім його перетворенням у власне вовкодава — собаку, символа свого роду; і врешті — як найвищий прояв здійснення пам'яті — мареві, у якому Предок поклоняється Вовкодаву й дарує йому *свою шкуру*.

Іменем цим — Вовкодав — нарекли його в'язні в Самоцвітних горах, тому й стали приналежні до його роду. Тож його крок до нищення цих гір — це крок до захисту не якихось безликих людей, а тих, які стали його родиною, отже, знаних ним. І він для людей перетворюється: вони нарекли його на ІМ'Я РОДУ, отже, вони його ЗНАЮТЬ, вони його рід. Тут спостерігаємо суттєву відмінність між Вовкодавом як богом і богом Крилатим, історія про якого настільки зачепила нашого героя. За Крилатим не пішли люди, до яких він спускався з небес, за яких заступався перед іншими богами, тому що він прийшлий /із небес/, цілком зрозуміло, що й чужий, натомість Вовкодав є своїм.

Власне, Вовкодав є цілком ідентифікований іншими як СВІЙ. Шамарган, який чує історію про бога Крилатого, називає Вовкодава Крилатим. Люди, які вірять у богів-близнюків, знають його як старшого брата; Предок знає його як себе.

Така актуалізація й концентрація віри — знання народів у Вовкодаві, людині, яка здійснює вчинок — бореться проти несправедливості щоразу й до кінця, знаючи, що може й померти, — власне, в людині, і творить ядро художньої концепції серійного фентезійного роману про Вовкодава.

Шамарган осмислюється, до речі, як автор слова — пісні про бога Крилатого, *лицедій без роду й племені*; як наслідувач знання, даного богом Вовкодавом, він, однак, цілком ідентифікований: «Ты же *поэт* [...]. *На что тебе*

вымышленные отцы? У тебя и так звание повыше любого, которое могут дать люди. / Ты [...] жаловался, что не умеешь даже зажигать огонь. *На самом деле ты умеешь.* Смотри, это же так просто...» [5, с. 306].

Історія про бога Крилатого концентрує в собі герменевтичну концепцію серійного фентезійного роману про Вовкодава:

- ім'я бога — *Крилатий* — і те, що він *спускався до людей* на землю, щоб дарувати мир і спокій [3, с. 309], засвідчує виразний зв'язок із роллю бога-тлумача божественної волі (і тут концепт правди / закону богів, що «є» кров'ю Вовкодава, вкрай важливий) в герменевтичній традиції, проте...

- ... людина у своїй справедливій могуті здатна кинути виклик богам за свого бога *Крилатого*, якого любить, отже, сама може дорівнятися до бога. Звідси — поклоніння *богопредка* Вовкодаву цілком виправдане: людина здійснила те, що могло бути не під силу богам («Волкодав понял, что встречать его вышел сам Предок. / ... Предок первым поклонился ему. А потом, выпрямившись и встряхнувшись, накину лему на плечи свою [...] шубу. / Это была величайшая честь, которой Предок мог удостоить Потомка» [5, с. 338]). Крім того, фігури братів-близнюків — богів — як Евріха та Вовкодава — теж цілком логічний сюжетний поворот: концепція людини як бога, яка зорганізовує цикл романів у цілісний текст, знаходить свій вияв на різних рівнях розгортання композиції: на рівні сюжету (про братів-близнюків) і на рівні позасюжетних елементів (як сон / марення / «реальне» видиво про Предка);

- важливо, однак, що Вовкодав не приймає завершення книги про Крилатого, його розуміння дійсності відмінне від заявленого невідомим автором, власне, воно герменевтичне, акцентує діалогічну сутність любові, сили, яку вона дає, життя загалом: «Яви они (племена, які йшли за Крилатим — З. Г.) истинную крепость и чистоту Духа, никакие Боги с ними ничего не смогли бы поделать [...] Если та земля была живой и осознавала себя, почему речь идет все время только о боязни Крилатого вычерпать ее мощь? Да сам этот мир должен был подарить Крилатому столько силы, сколько тот заслуживал... и при том нимало не оскудет, ведь те из нас, кто щедро дарит себя любимым, только долаются сильнее и богаче!» [3, с. 309–310];

- такий людино-бог здатен до об'єднання всіх племен, що, очеб видно, має свідчити про їх рівність незалежно від інтелектуальних здібностей, кольору шкіри, статків, способу заробляти на прожиття тощо. Не випадково Вовкодав не може визначити імені й роду-племені автора книги про бога Крилатого («— Кто сочинил эту книгу, я так и не понял [...] Она была на аррантском, имя же на ней оказалось подписано мономатанское, вот только и черные племена, и жители Аррантиады изъясняются сов сем не так...» [3, с. 308]), власне автором є просто людина, і людина ця пише про єдиного бога, прихильного до людей, бога, чиї сили вичерпні, отже, людські. Воднораз за цим богом не пішли — просто тому що він не людина, він «спускався до людей із небес, і тому вони дали йому ім'я: Крилатий» [3, с. 309] (переклад наш — З. Г.). Крім того, божевільна Сигіна, матір богів-близнюків, богиня Життя, здобувається на подібні характеристики неможливості ідентифікації, тобто ототожнення з певним родом: «Всего более настораживало Волкодава то, что он никак не мог разобрать, какого роду-племени была стоявшая на холме» [3, с. 91];

- герменевтичне витлумачення любові, безсумнівно, близьке й концепції романів Дж. К. Ролінг' про Гаррі Поттера чи С. Мейер про Едварда й Беллу (сага «Сутінки»); воно полягає в тому, що ми живемо для тих, кого лю-

бимо, і в тих, хто любить нас, таке життя в любові не завершується смертю людини, воно може завершитися тільки тоді, коли перестають любити, отже — пам'ятати, знати у своєму серці [1].

При цьому таку любов несе не лише Вовкодав, але й інші персонажі роману. Напр., коли, щоб урятувати пораненого Вовкодава, до його вогнища приходять усі порятовані ним *мертві* і приносять по поліну, щоб *дати силу життю*; коли Оленюшка розмовляє з померлою матір'ю Вовкодава, щоб дізнатися його ім'я і цим врятувати його життя тощо — ці моменти дуже нагадують поттеріану. У романі про Гаррі Поттера такі тіні мертвих приходять тоді, коли герой готовий до самопожертви за інших; вони не врятовані ним, але в ньому живуть навіть мертві, і цим він їх рятує від забуття — справжньої смерті. Це ті, хто любить його, ті, кого любить він [1]. У «Вовкодаві» це люди, яких він врятував фізично, жертвуючи для них собою, але кожного разу незмінно лишаючись живим, бо в ньому Предок і брат-воїн із братів близнюків відроджуються, воскресають. Не даремно саме він з Евріхом знаходять молодшого брата з богів-близнюків і спляють його — звільняють (!), як люди, персонажі книги про Крилатого, мали б звільнити свого бога.

Важливо, що в Гаррі Поттері живуть ті, хто помер тільки фізично, сила його любові робить їх живими в його серці: («They were neither ghost nor truly flesh, he could see that [...] they moved toward him, and on each face, there was the same loving smile. / [...] He knew that they would not tell him to go, that it would have to be his decision. / "You'll stay with me?" / "Until the very end," said James [...] / "We are part of you..."» [7] (виділення наше — З. Г.). Саме тому можна цілком погодитися із поглядом Дж. Кіллінджера про християнську традицію осмислення ня месії, реалізовану в поттеріані [6].

У Вовкодаві відроджуються боги, причому як давні (Предок, якого він, єдиний із цього роду, беріг у пам'яті), так і теперішні — майбутні — минулі — вічні — боги близнюки. Але парадоксально — вони відроджуються саме тому, що їх рятує людина, Вовкодав. Так засвідчується зовсім інша парадигма життя / смерті, людського / божественного, аніж репрезентована в поттеріані. Гаррі Поттер не вбиває Волдеморта, той убиває сам себе. Власне, така чистота не-вбивства акцентує асоціативний зв'язок із новозавітною парадигматикою: життям і смертю Ісуса Христа. Вовкодав же вбиває, є носієм смерті, однак його самого вбити не можна, і то не лише тому що майстерність його найвища, але й тому що він — бог. Саме це легалізує його право на вбивство, перетворює його із власне вбивці, «висельника», як він сам себе неодноразово характеризує, на бога-воїна, в чийх жилах тече вже не кров, як у людей, а першопочатковий закон [3, с. 310]. Крім того, божевільна Сигіна, Матір богів-близнюків, не має нічого проти вбивств, які вчиняє Вовкодав, а у вирішальний момент двобою з матір'ю Кендарат, яка служить богині любові (!), виграє все ж Вовкодав, що свідчить про чистоту його помислів і його дій, чистоту бога, а не людини: «Воины, достигшие таких висот, как Мать Кендарат и лучший из ее учеников, редко сходятся в поединках. Потому что давно поднялись над суетным выяснением, кто сильнее. Эти люди видели Небо — а Неба хватит на всех. Но если судьба все же сталкивает их между собой, побеждает тот, чей дух безмятежней. *Тот, с кем Правда Богов*» [3, с. 567] (виділення наше — З. Г.).

У цьому ключі важливо акцентувати увагу, що його намір знищити Самоцвітні гори, знання, як це зробити, й сама дія, коли говорить меч (залізо, символ

бога грому) Сонячний Пломінь (бог вогню) і коли перед людиною (богом? — З. Г.) відкривається «острыми гранями первозданная Тьма» [5, с. 329] — це, власне, витлумачення людини як бога, яка здатна кинути виклик прадавній Темряві — темним богам, людини як Крилатого. Тут пісня про Крилатого, яку для Вовкодава склав і заспівав Шамарган [5, с. 312–314], набуває кількох значень: окрім ототожнення Вовкодава і Крилатого, йдеться ще й про переписування книги невідомого автора на лад, пропонований Вовкодавом: за ним, Крилатим, підуть його люди, ним порятовані, що для них він живе: «Мы пройдем эти бездны [...] / Чтобы смертные Люди заступились за Бога — / Кто сказал, не посмеет?! Покажите таких! [...] / Мы придем за Тобою. Лиш не складывай крыл» [5, с. 314], й, відповідно, обіцянку врятувати свого Бога, яким є Вовкодав.

Вовкодав, що, окрім імені свого роду, не має імені, яке б ідентифікувало його й серед свого роду (бо роду того вже нема), і серед чужих родів, перетворився, однак, на зачинателя роду.

Своє людське ім'я, не родове, не божественне, Вовкодав здобуває тільки після того, як знищив Темних Богів, отже, виконав свою місію, на яку здобувся, відмовившись від смерті заради порятунку Тілорна й Ніліт. Останній його бій — за Оленюшку, Шаршаву й інших — це вже не бій бога, але бій ПЕРШОГО з роду Сірих Псів (тож те, що Предок дарує Вовкодаву свою шкуру, можна вважати і благословенням). Цей рід знайшов своє місце в заповідному місці ще й тому, що Вовкодав — як бог — пізнав багато понадлюдського, тож йому, очевидно, не місце серед людей. Але він як бог Крилатий із нової історії, писаної Шамарганом, знайшов тих, хто піде не з ним, але його шляхом боротьби проти несправедливості, своїх учнів, тож його, боголюдини, місія завершена. Натомість людське життя має щойно початися.

Заповідний край — це місце, в якому житиме не Вовкодав, а людина із людським іменем, яка матиме нову історію; тут житиме наречений людським іменем чоловік роду Сірого Пса; причому іменем його нарекла дружина / матір, та, хто його любить як чоловіка / сина. Акцентуємо увагу, що Оленюшка жодного разу не називає Вовкодава власне Вовкодавом; у своїх видивах вона знає його як свою людину: «Где она собиралась разыскивать человека, которого Олени иначе как перекаати-полем безродным не именовали? Которого она толком не знала даже, как звать?.. [...] — [...] Нам с тобой... *нашего человека* искать надо!» [2, с. 278–279] (виділення наше — З. Г.). Крім того, Оленюшка отримує право назвати Вовкодава на людське ім'я, тільки 1) отримавши благословення його померлої матері, а із благословенням, власне, і знання імені; 2) після його останнього бою в ролі бога. Ім'я, таким чином, постає як слово, яке є ключем до нового життя (в історії роду наречення іменем відбувається як елемент ініціації).

Важливо також, що право нарекати іменем Оленюшка має саме тому, що вона приналежна до його роду, оскільки любить його. Таким чином, ще раз акцентовано увагу на тому, що родом для уже-не-Вовкодава мають стати з любові, не родичі по крові, але родичі по духу.

Від того важливо звернути увагу, що художня концепція серійного роману М. Семенової про Вовкодава може бути означена як шлях: шлях до усвідомлення божественної ролі людини; шлях до себе як до бога і шлях до себе як людини.

Таким чином, поетика імені у фентезійному романі М. Семенової про Вовкодава цілком тлумачиться у герменевтичній площині: так, засвідчується діалогічний зв'язок індивіда з іншими; акт називання й акт самоідентифікації в ав-

торській концепції саме із категорією Іншого (як засвідчення зв'язку роду — по крові чи з любові й вірності). Осмислення персонажа Вовкодава як людино-бога визначається через концепт шляху: від незнання до усвідомлення своєї місії, її виконання і зрештою до народження нового персонажа, вже-не-Вовкодава.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у витлумаченні взаємозв'язку жанрової природи тексту та екзистенції індивіда як шляху; у встановленні жанрових паралелей із іншими зразками подібної літератури (напр., серійного фентезійного роману про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінг; саги «Сутінки» С. Мейєр та ін.) тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годунок З. В. Парадигма життя / смерті в серійному фентезійному романі Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера / З. В. Годунок // *Virtus : Scientific Journal* / Ed.-in-Chief M. A. Zhurba. — 2016. — #5. — Р. 46–51.
2. Семенова М. Волкодав : роман / М. Семенова. — СПб. : Издательский Дом «Азбука— Классика», 2006. — 640 с.
3. Семенова М. Волкодав. Знамение пути : роман / М. Семенова. — СПб. : Издательский Дом «Азбука— Классика», 2006. — 352 с.
4. Семенова М. Волкодав. Право на поединок : роман / М. Семенова. — СПб. : Издательский Дом «Азбука— Классика», 2006. — 576 с.
5. Семенова М. Волкодав. Самоцветные горы : роман / М. Семенова. — СПб. : Издательский Дом «Азбука-Классика», 2006. — 352 с.
6. Killinger J. Love, Death, and Friendship in the Harry Potter Novels [Electronic resource] / J. Killinger. — Access mode : www.baylor.edu. — Access data : 31.01.2015.
7. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows [Electronic resource] / J. K. Rowling. — Access mode : royallib.com. — Access data : 29.01.2015.